

Hornbeck II, J. P., Bose, M., & Somerset, F. (2016). *A Companion to Lollardy.*

Leiden: Brill, 251 s.

ISBN: 978-90-04-30979-1

Jan Král, FF MU, Ústav religionistiky
e-mail: kral.jan@mail.muni.cz

Na těchto řádcích recenzovaná kniha *A Companion to Lollardy* se řadí do série *Brill's Companion to the Christian Tradition* nizozemského nakladatelství Brill. Účelem této série je seznámit čtenáře s rozličnými aspekty křesťanství – jde tedy o publikace přehledového charakteru. *A Companion to Lollardy* tak není knihou, která by měla přinést nové poznatky, ale má za cíl čtenáře uvést do základních témat a problémů v rámci akademického zájmu o lollardství.

Naplnění tohoto cíle se ujal J. Patrick Hornbeck II, kterému se dvěma kapitolami pomohly Fiona Somerset a Mishtooni Bose. Ve všech třech případech se jedná o osoby povolané, neboť patří mezi přední současné odborníky na oblast lollardství. Tato forma náboženského nonkonformismu,¹ charakteristická pro pozdně středověkou Anglii, tvoří jádro většiny Hornbeckových dosavadních publikací. Hornbeck získal doktorát na Oxfordské univerzitě a v době psaní tohoto textu působí na teologické fakultě Fordhamské univerzity. Jeho první knihou věnující se lollardství je monografie *What is a Lollard? Dissent and Belief in Late Medieval England* (2010), ve které rozebírá problémy definování a vymezení lollardství s důrazem na to, zda má smysl v tomto kontextu hovořit o hnutí a členství v něm. Dále byl spolueditorem knih *Wycliffite Controversies* (2011), *Wycliffite Spirituality* (2013) a *Europe after Wyclif* (2016). Kromě lollardství se věnuje také tématu sexuality ve středověkém, ale i současném křesťanství.

Jak již bylo naznačeno, *A Companion to Lollardy* nabízí souhrn nejdůležitějších informací o lollardství a představuje tak současný stav bádání na tomto poli, které je především za posledních 30 let velmi úrodné.² Kniha je tematicky rozčleněna do devíti kapitol (z nichž dvě tvoří úvod a závěr), které logicky a přehledně popisují nejdůležitější témata spojená s lollardstvím. Pochopitelně je potřeba představit, kdo vůbec lollardi byli – to autor činí v první kapitole *The People*. Následně je popsána jejich praxe (*practice*), jejich písemnictví (*writings*), jejich náboženské přesvědčení (*beliefs*), jejich hlavní oponenti (*opponents*), jejich vyšetřování před inkvizicí (*trials*), a nakonec historický dopad celého hnutí (*afterlife*).

¹ Lze též užít označení hereze, které s sebou ovšem nese jistý pejorativní nádech. Není však jednoduché se mu úplně vyhnout ani jej snadno nahradit, proto se objeví i v tomto textu, ovšem bez zamýšlených negativních konotací.

² Nemalý vliv na velkou míru pozornosti věnovanou lollardství v posledních letech má kniha *The Premature Reformation* (1988) historičky Anne Hudson, která vyvolala novou vlnu zájmu o toto téma.

V úvodu se Hornbeck vypořádává s úskalími při používání pojmu lollard – je lepší použít na začátku velké či malé písmeno? Znamená to totéž co „Wycliffovec“?³ Existují vůbec nějaké znaky, podle kterých by šel lollard spolehlivě poznat? Jsou kriticky zhodnoceny jak přínosy, tak nevýhody každé z variant (s. 15–23). Dále v úvodu stručně seznamuje čtenáře se současným stavem bádání. Tomu by šlo snadno věnovat celou publikaci. Nicméně úvod skutečně slouží pouze k uvedení čtenáře, a tedy Hornbeck spíše stručně poskytuje základní přehled akademického zájmu o lollardství a zmiňuje některé z důležitých milníků, především výzkum Margaret Aston a Anne Hudson v 80. letech 20. století.

Není překvapivé, že velká část pozornosti v kapitole o různých osobnostech spojených s lollardstvím je věnována tomu, kdo v podstatě dal celému lollardství vzniknout – Johnu Wycliffovi (s. 26–35).⁴ Dále věnuje prostor také jeho příznivcům a následovatelům na akademické půdě v Oxfordu a z řad šlechty (s. 35–46), neboť právě ti po sobě mnohdy zanechali vlastní spisy, a právě o těchto osobách je k dispozici větší množství pramenů než o pozdějších lollardských komunitách. Těmto mladším komunitám z přelomu 15. a 16. století se věnuje pouze obecněji (s. 51–57). Většina informací o pozdních lollardech je dochována díky záznamům z inkvizičních vyšetřování, čemuž odpovídá charakter těchto informací – jsou známa jména, mnohdy povolání, místo původu, věk a další demografické údaje, a pak také většinou pouze stručně jejich konkrétní nesouhlasné názory, jež museli odvolat. Obhajoba těchto názorů či promyšlené teologické polemiky se v inkvizičních záznamech však v drtivé většině případů nenachází.

Co se lollardské praxe týče, je vyzdvížena role cestujících kazatelů (s. 61–63), kteří se mohli setkávat s různými komunitami a šířit v nich nábožensky nonkonformní názory. Kázání a vyučování heretických názorů hrálo v lollardských komunitách velkou roli. Bohužel nelze přesně rekonstruovat, jak konkrétně takové učení probíhalo, a tak je mnohdy známo pouze to, že probíhalo. Dále je rozebírána role knih v lollardských komunitách (s. 65–66). Snahu číst a předčítat náboženské knihy a především Bibli ve vernakulárním jazyce Hornbeck označuje jako jeden z klíčových atributů lollardství.

Jak jsem již uvedl výše, teologické texty, které nesouhlasily s některými učenými či praktikami katolické církve, vznikaly především mezi ranými příznivci Wycliffa na akademické půdě. Přibližně ve Wycliffově době byla také přeložena Bible do angličtiny. Těmto a dalším textům spjatým s lollardstvím se věnuje čtvrtá kapitola (s. 76–104). Tu napsala Fiona Somerset, která se dlouhodobě zabývá právě lollardským písemnictvím. Zmínit lze monografii *Feeling Like Saints: Lollard Writings After Wyclif* (2014). Textům lollardské provenience je v bádání o lollardství věnována obzvláště velká pozornost, neboť jde o jeden z mála druhů pramenů, který přímo obhajuje a vysvětluje nonkonformní názory. Rovněž lze podotknout, že produkce vlastních textů již není charakteristická pro pozdější lollardy. Somerset také popisuje, jakým způsobem se texty šířily a jak byly přijímány (s. 101–104). Nevyhýbá se ani poněkud komplikované otázce toho, které texty lze označit za lollardské a co je lollardskými činí, neboť samotný překlad Bible do angličtiny, ba

³ V originále „Wycliffite“.

⁴ Vztah Wycliffa a lollardství je samozřejmě mnohem komplexnější, ale není účelem této recenze jej dopodrobna rozebrat.

ani texty kritizující církev nemusí být psány se zamýšlenými heretickými úmysly. Mnohdy je tak označení „lollardský“ spíše odrazem interpretace nežli úmyslu spisovatele.

Následně Hornbeck popisuje náboženská přesvědčení lollardů, především jejich názor na spásu a Boží milost, dále na jednotlivé svátosti (zde je nejčastějším diskutovaným tématem eucharistie), a také na katolickou praxi jako je uctívání kultu svatých, proti kterému lollardi často brojili (s. 138–141). Opět je poukázáno na nejednotnost a nejednoznačnost toho, co by mohlo být nazváno lollardskou vírou či jejich praktikami. Názor na nějaké téma ve Wycliffových textech se mohl lišit od názoru v textech jeho následovníků, které se mohly lišit od názoru pozdních lollardů. Hornbeck se v celé kapitole snaží postihnout tuto pluralitu názorů a rovněž napříč celou kapitolou poukazuje na možnost dynamického formování názorů, které nemusí nezbytně být charakteristickým rysem lollardské nauky.

Krátkou kapitolu o oponentech lollardů (s. 144–158) napsala Mishtooni Bose, tedy jak již bylo řečeno další ze současných významných badatelek v této oblasti. Kapitola popisuje především akademické odpůrce Wycliffa a raných lollardů, opět převážně z důvodu, že se dochovaly polemické texty a v raném období šlo o poměrně systematickou snahu církevních představitelů lollardství vymýtit. Kapitola obsahuje stručnou chronologii těchto odpůrců, zaměřující se především na postupné zavržení Wycliffových děl a myšlenek. Episkopálnímu vyšetřování lollardů na přelomu 15. a 16. století již Mishtooni Bose bohužel pozornost příliš nevěnuje.

Následující kapitola (s. 159–187) se věnuje zdrojům, které představují vlastně jeden z mála pramenů o pozdně lollardských komunitách – inkvizičním záznamům z vyšetřování hereze. Hornbeck popisuje ve stručnosti průběh inkvizičních procesů, následný vznik záznamů a stručný soupis dochovaných dokumentů. Poukazuje na dnes již dobře známou problematiku dvojího překladu těchto textů (z latinských šablon do angličtiny a následně zapsání výpovědi zpět do latiny) a skutečnosti, že nejde o autentický přepis proběhlého dialogu mezi inkvizitorem a vypovídající osobou.

Poslední kapitola se věnuje dozrívání a důsledkům lollardství (s. 188–207). Zde je velkým tématem vliv lollardů na protestantství, který je diskutován v podstatě již od zrodu protestantství v 16. století. I v rámci moderního bádání se objevují poměrně protichůdné názory ohledně tohoto problému, tedy vliv lollardů může být velmi upozadován, ale také až přehnaně zdůrazňován (s. 204–207). Také je na několika stránkách velmi stručně v základech načrtnut vztah mezi lollardským učením a náboženskou situací v pozdně středověkých Čechách, tedy zejména husitstvím (s. 196–198).

Při hodnocení knihy je třeba ocenit, že Hornbeck zvládl až na dvě kapitoly bez cizí pomoci podat dostatečně stručný (v rozsahu 251 stran), ale přesto netriviální, konzistentní a smysluplný přehled tak komplexního tématu, jako je (bádání o) lollardství. Kniha tak může posloužit lépe než pouze jako odrazový můstek pro další studium lollardství. K tomu jistě napomůže i aktuální a velmi bohatá bibliografie nacházející se na konci knihy. Jak je v podstatě typické pro jakoukoliv humanitní disciplínu, i v bádání o lollardství je mnoho problémů a otázek ohledně klasifikací, definic a způsobů, jak lze téma uchopit. Zde lze kupříkladu položit otázku, zda je nějaká jednotná lollardská doktrína, zda šlo o nějakým způsobem jednotné či organizované hnutí a podobně. Domnívám se, že je potřeba na tyto problémy upozorňovat a reflektovat je, což Hornbeck svědomitě činí a věnuje se

jím poměrně do hloubky. Na druhou stranu oceňuji, že přesto nespadá do přílišné dekonstrukce, a i přes zmíněné problémy dokáže vystihnout a popsat základní rysy, které s lollardstvím bývají spojovány.

Seznam použité literatury

- Bose, M. & Hornbeck II, J. P. (Eds.). (2011). *Wycliffite Controversies*. Turnhout: Brepols Publishers.
- Hornbeck II, J. P., Bose, M., & Somerset, F. (2016). *A Companion to Lollardy*. Leiden: Brill.
- Hornbeck II, J. P. (2010). *What is a Lollard? Dissent and Belief in Late Medieval England*. Oxford: Oxford University Press.
- Hornbeck II, J. P., Lahey, S. E., & Somerset, F. (Eds.). (2013). *Wycliffite Spirituality*. New York: Paulist Press.
- Somerset, F. (2014). *Feeling like Saints: Lollard Writings after Wyclif*. Ithaca: Cornell University Press.